

W.J.
Dr. W. J. TEYDS
Frankenlaag 337
GRAVENHAGE.

Overgedrukt uit „De Nederlandsche Spectator”,
1905, No. 26.

NOG EENS DE OVERGANG VAN DE KAAP- KOLONIE.

In De Zuid-Afrikaansche Post van 18 Mei l.l. wordt, naar aanleiding van de plannen te Kaapstad, om in het volgend jaar feestelijk te herdenken den dag, waarop voor een eeuw de Nederlandsche vlag aan de Zuidspits van het donkere werelddeel moest wijken voor de Union Jack, de aandacht gevestigd op uitingen in The Spectator van zeer onlangs, als zou ons land de Kaapkolonie hebben verkocht „voor een groote som gelds.” En juist dezer dagen werd mij uit Engeland bericht, dat ook elders in de Britsche pers deze meening met eenigen nadruk weer wordt verkondigd, terwijl van Zuid-Afrikaansche zijde mij staaltjes werden medegedeeld van den verkeerden invloed, welken de verkoop-legende heeft gehad en nog steeds heeft op de stemming van sommige Afrikaanders, niet tegen Nederlanders, maar tegen Nederland en van de handige wijze, waarop zij wordt gebruikt door de Nederlandschen invloed duchtende jingo's.

Genoeg redenen voor mij, om op de gebeurtenissen, welke geleid hebben tot den voor Zuid-Afrika en voor den Nederlandschen stam noodlotigen overgang, thans nog even terug te komen.

In mijn tweede voordracht over deze aangelegenheid, welke blijkt te zijn niet alleen een zuiver wetenschappelijk-geschiedkundig, maar nog steeds ook een practisch belang, die gehouden in de alge-

meene vergadering van het Indisch Genootschap op 29 October 1901, nam ik, toen ik aan het slot de resultaten van mijn hernieuwd onderzoek samenvatte, natuurlijk de mogelijkheid aan, dat voortgezet onderzoek van mij of van andere mijne opinie zou kunnen doen wijzigen.

Ik heb inderdaad mijn onderzoek voortgezet, niet het minst onder vriendelijken aandrang van hen, die, zelve met mij meegaande in mijne conclusies, toch op enkele punten gaarne nog nadere gronden zagen aangegeven, welke ook bij anderen mogelijken twijfel zouden kunnen wegnemen. Al de resultaten van mijn nieuw onderzoek zal ik hier niet geven: de waarde toch er van ligt vooral in de door mij gevonden documenten zelve en ik kan deze natuurlijk niet alle in dit weekblad gaan publiceeren. Er zal trouwens elders gelegenheid zijn, ze in extenso bekend te maken. Alleen wil ik, nu de verkooplegende van Engelsche zijde weer wordt opgewarmd, hier een enkele aanvulling geven op twee mijner in het Indisch Genootschap uitgesproken stellingen: de beide conclusies n.l., waarop alleen het aankomt bij de beantwoording der vraag, of er rechtmatige redenen voor verontwaardiging bestaan voor de houding der Nederlandsche autoriteiten in zake de losscheuring der kolonie van het Moederland.

Die Nederlandsche autoriteiten zijn in de eerste plaats de stadhouder Willem V en diens zoon, koning Willem I. Zij hebben vervuld de rollen der hoofdpersonen en waren de grievende beschuldigingen gegrond, welke ten opzichte der hier bedoelde gebeurtenissen zijn geuit geworden, deze zouden op hunne hoofden in de allereerste plaats neerkomen. De laatste der Nederlandsche stadhouders toch teekende de bekende aanschrijving uit Kew van 7 Februari 1795, waarbij de gouverneurs enz. der verschillende Nederlandsche overzeesche bezittingen, o.a. der Kaapkolonie, werden gelast, om Engelsche troepen en schepen toe te laten, „en dezelve te considereeren als troepen en schepen van eene

mogendheid, die in vriendschap en alliantie is met hunne Hoog Mogenden en die komen om te beletten, dat die kolonie door de Franschen werden geïnvadeert". En Nederlands eerste koning gedoogde niet alleen, dat werd gesloten het Londensch tractaat van 13 Augustus 1814, waarbij de Kaap aan Engeland werd afgestaan, maar zelf nam hij een overwegend aandeel in de mondelinge en schriftelijke onderhandelingen over deze conventie, welke door hare zonderlinge inkleeding, maar daardoor ook alleen, gereede aanleiding gaf, om aan een verkoop der kolonie te denken. Staat Nederland werkelijk schuldig aan de aanklacht, dan staan dit genoemde Oranjevorsten in de eerste plaats.

Mijn oordeel over deze punten dan vatte ik samen in stelling I en V, in October 1901 verdedigd. Zij luiden aldus:

„1°. De aanschrijvingen van Willem V uit Kew van 7 Februari 1795 droegen een niet wettig karakter en konden gevaarlijk in hare gevolgen zijn. Maar de Oranjevorst had hierbij geen staatsvijandelijke bedoelingen; en zijne houding wordt verklaard en kan grootelijks verontschuldigd worden door het abnormale der tijden....

5°. Er is geen sprake van een verkoop van de Kaap en verdere koloniën bij het Londensch tractaat van Augustus 1814. Slechts de vorm en de bewoordingen van het tractaat, niet zijn wezenlijke inhoud en bedoeling, kunnen tot de meening hebben geleid, dat de Kaap, enz. verkocht zijn geworden....”

Van deze conclusies nu behoeft ik, ook na mijn nader onderzoek, geen woord terug te nemen niet alleen, maar mijn geloof aan hare volkomen juistheid is daardoor ten zeerste versterkt.

Ten opzichte der aanschrijving van Kew vroeg ik in mijne laatste voordracht, „of Willem V dan overtuigd is geweest van de goede trouw der Engelsche regeering,” toen deze aan den Oranjevorst beloofde „teruggave der eventueel” op grond

dier aanschrijving „in bezit te nemen koloniën van de Republiek na den toekomstigen vrede met Frankrijk, onafhankelijk en onder de wettige regeering — wettig van het door Willem V toen alleen in te nemen en dan ook ingenomen standpunt — „zooals die in 1788 mede door Engeland was gewaarborgd.” Ik vond de vraag toen moeilijk te beantwoorden, al was ik genegen, dit in bevestigenden zin te doen. En toch was zij van groot belang: immers hoe meer Willem V overtuigd is geweest van Englands goede trouw en eerlijkheid in deze aangelegenheid, hoe meer zijn houding te verontschuldigen is.

Te dezen opzichte kreeg ik na October 1901 bewijsmateriaal in handen, waaruit mij steeds meer bleek de goede trouw der Britsche regeering in het begin van 1795 en tevens ook duidelijker, dat Willem V alle reden had, aan haar goede trouw in die dagen te gelooven.

In de eerste plaats heeft de Britsche regeering aan hare ambtenaren, welke met de opdracht waren belast, te trachten, op grond der Kewsche proclamatie de verschillende Nederlandsche koloniën in bezit te nemen, te kennen gegeven, dat de inbezitneming, geschiedde zij op grond dier proclamatie, zoude dragen het karakter van inbewaringneming, van een tijdelijk bezit.

Onlangs kwam het Koninklijk Instituut voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië door aankoop in het bezit van een zeer belangrijk handschrift, dat eerlang door den druk gemeen goed voor onze historici zal worden. Het is getiteld *Journal of an expedition to the Molucca islands under the command of admiral Rainier*. Het dagboek, hetwelk begint met October 1795, is bijgehouden door captain Walter Caulfield Lennon, principal engineer and secretary to the expedition en is bestemd voor de directeurs der Engelsche Oost-Indische Compagnie. Er bestond dus geen enkele

reden — gesteld dat Lennon de reden voor de expeditie tegenover de buitenwereld zou hebben willen verbloemen — dit ook te doen tegenover de bestuurders der Compagnie, zoo nauw betrokken bij geheel het optreden der Britsche regeering in het Oosten. Nu zegt de secretaris van den Engelschen vlootvoogd het volgende: „In consequence of the unforeseen success of the French in overturning the Government of Holland, and from an apprehension of the Dutch colonies falling under the dominion of that power, an expedition was fitted out at Madras, by orders from England, for the purpose of securing the Molucca islands to the ancient Government of Holland if it again should be restored; or, in case of their rejecting the offer of our protection, finally to reduce them by force.” De door mij gespatieerde woorden geven juist weer de bedoeling der belofte van eventueele teruggave der koloniën, door Engeland aan Willem V gedaan. De Britsche regeering heeft dus in elk geval tegenover hare vertegenwoordigers in het Oosten den indruk willen vestigen van haar ernst met het geven der belofte.

Maar — de mogelijkheid blijft nu nog open, dat zij in 1795 ook tegenover hare eigen luidjes geen open kaart heeft gespeeld, dat zij tegenover hen een schijn heeft aangenomen in strijd met hare werkelijke bedoelingen. Men zou dus willen weten, hoe de bewindslieden van die dagen in hunne binnenkameren over deze aangelegenheid zich hebben geuit. Ook in dit opzicht nu meen ik thans met voldoende zekerheid te kunnen spreken. Een zekerheid, die ik reeds lang had kunnen hebben. In 1897 toch verscheen reeds het boek, waaruit ik haar had kunnen putten, maar pas veel later heb ik het leeren kennen. Het is deel I (de overige deelen geven geen of weinig nieuws over dit punt der Kaapsche geschiedenis) der *Records of the Cape Colony....copied for the Cape Government, from*

the manuscript documents in the Public Record Office, London, uitgegeven door Mc Call Theal. Op blz. 26 komt daarin voor een brief van den minister van Buitenlandsche Zaken, Lord Grenville, aan den hertog van York, den ook overigens in onze geschiedenis bekenden tweeden zoon van George III, die in nauwe aanverwantschap stond tot den Stadhouder. Grenville zal tegenover den Britschen koningszoon toch wel open kaart hebben gespeeld, nu hij dezen noodig had voor zijne plannen. De missive, waarvan hier sprake is, dagteekent van 1 Februari 1795. Zij wijst vooreerst op het groote belang, dat Willem V „should give to the different officers and commanders of the forts and vessels of the Republic such orders as may distinctly mark the real situation in which His Serene Highness is placed, and may authorize them to avail themselves of that protection which His Majesty is desirous of holding out to them according as circumstances may permit.” Dan meent Grenville, dat de Hertog de meest aangewezen man is, den prins van Oranje te overtuigen, „in the most indisputable manner, that the line now pointed out is what He owes as much to the interests of the Republic, as to those of His own House, and of the high dignity with which He is invested”. En hij vervolgt: „There would be no difficulty in giving to His Serene Highness any assurance that He might wish, that any ships of war or forts, surrendered in consequence of such order, would be restored to the Republic at the conclusion of a general peace, bij which her independence and constitution should be secured.”

Men ziet ook hieruit, dat wat tot nog toe aan den dag is gekomen uit archieven en van private zijde, steeds wijst hierop, dat de Britsche regeering te goeder trouw is geweest met hare belofte aan Willem V. Voor twijfel is nog ruimte open, ik

erken het; maar die ruimte wordt steeds kleiner en komt mij al buitengewoon klein voor.

Maar ook al blijft in dit opzicht een dubium, door wat ik hierboven mêedeelde wordt in elk geval duidelijker nog dan vroeger, dat Willem V geen reden had om aan de goede trouw van zijn bondgenoot te twijfelen. Maar dan ook is de houding van den Oranjevorst alweer beter te verklaren, alweer meer te verontschuldigen.

Willem V heeft onvoorzichtig gehandeld en in latere jaren heeft hij dit zeer goed gevoeld, wat ik met de stukken zoude kunnen aantonen; maar tusschen onvoorzichtig handelen en handelen met staatsvijandelijke bedoelingen ligt een zoo groote kloof, dat ze niet in één adem genoemd kunnen worden.

Of de Engelsche regeering in haar goede trouw is blijven volharden? Ik zou het niet gaarne willen toegeven. Maar in 1803 kregen wij in elk geval Zuid-Afrika terug en, zooals ik in October 1901 reeds schreef: „De vrede van Amiens maakte wat de Kaap betreft geheel een eind aan de z.g. inbewaarneming; en in 1806 werd de kaap op Nederland veroverd in den gewonen zin van het woord.

En nu het tractaat van 1814.

Ook van mijne vroeger uitgesproken meeningen op dit punt behoef ik na mijn hernieuwd onderzoek, (o.a. in het Huisarchief van Hare Majesteit de Koningin), geen woord terug te nemen. Integendeel, ook nu nog blijf ik bij mijne in 1901 uitgesproken opinie: „Dat de Kaap in die dagen definitief aan Engeland is overgegaan is niet te wijten aan handelingen van Nederlandsche regeeringspersonen, waarover deze zich hadden te schamen.” Zij waren eenvoudigweg niet vrij in hunne handelingen. Engeland legde hun zijn wil op en zij konden dien wil niet ter zijde stellen omdat die wil sterker

was dan de hunne; zij mochten zich daartegen niet beslist verzetten, omdat dit verzet noodlottige gevolgen had kunnen hebben en zeker zou gehad hebben voor geheel het samenstel van Nederlandsche belangen, dat zij in die moeilijke dagen te behartigen hadden. Wil men nader bewijs, dat geheel hunne houding in 1814 ten opzichte van Engeland moet worden verklaard uit dit oogpunt, ik meen te mogen wijzen op de volgende zinsnede uit een nog onuitgegeven brief van Willem I aan H. Fagel. Hij is gedagteekend den 9 Juli 1814, dus midden in de onderhandelingen over Nederlands stelling in Europa en de teruggave der koloniën. De Oranjevorst schrijft daarin dan aan een zijner vertrouwden (die een deel der onderhandelingen voerde en tegenover wien, — gesteld Willem I had dit gewild — het niet zoude gebaat hebben, aan de zaak een andere glimp te geven dan de juiste), de Oranjevorst schrijft daarin o.a. Vous vous convaincrez aisément par la correspondance avec Mr. de Nagell de la position pénible dans laquelle nous trouvons. Nous savons parfaitement quelle est notre position et que le pot de terre ne peut résister au pot de fer”

In deze enkele woorden ligt de verklaring van wat in de dagen van 1814 is gebeurd. Dat Engeland het toen goed met ons meende, behoeft niet te worden betwijfeld, maar het kon eigen belangen natuurlijk niet vergeten: However warmly we may feel for the interest of Holland, and however liberally we certainly wish to act towards Her, we must not forget the extent of sacrifice we shall be called upon to make for Her interest in the approaching settlement. And on this account we must endeavour to combine it with some arrangement of direct advantage to this Country” Met deze enkele woorden wordt de toenmalige Britsche staatkunde tegenover Nederland aangegeven. Zij werden door den bijna almachtigen Castlereagh geschreven aan den Engelschen gezant in Den Haag, lord Clan-

carty, en wel in dezelfde missive, waarin de vorm der overeenkomst van Augustus 1814 wordt vastgesteld met het oog op „the necessity of having something to hold forth to the public”: men kon met de millioenen, welke Engeland zou dienen te besteden, niet bij het Parlement aankomen, „without having something to state in the nature of an equivalent.”

De leemen pot en de ijzeren pot....

Het was niet Willem I's schuld, dat de internationale stelling van Nederland toen geen andere was. Het is in hem niet te veroordeelen, dat hij met die positie rekening hield....

Ruim 40 jaren later schreef Koning Willem III aan president Hoffman van den Oranje-Vrijstaat in een onlangs (7 Maart 1905) door *De Nieuwe Courant* gepubliceerden brief: „Mijnheer de President! Omstandigheden, waaraan mijne voorvaderen even onschuldig waren als de Uwe, hebben de gelukkige bevolking en de bloeiende landstreken, waarover Gij thans het bewind voert, aan hun gezag onttrokken....”

Deze woorden van den Kleinzoon zijn een echo van wat de Voorvader aan Fagel schreef. Zij zijn juist; en omdat zij juist zijn, zijn Oranje en Nederland onschuldig aan de scheiding.

Wat ik nog eens in 't licht meende te mogen en te moeten stellen.

Leiden, Juni 1905.

J. E. HEERES.